

ЕВАЛУАЦИЈА
ЕФЕКТА
ИНКЛУЗИВНОГ
ОБРАЗОВАЊА У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Београд 2020.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”**

Београд, 21. децембар 2020.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2020.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”
ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 21. децембар 2020.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.faspep.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Бранка Јаблан

Уредници:

Доц. др Марија Анђелковић

Доц. др Ивана Сретеновић

Рецензенти:

Доц. др Слободан Банковић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Доц. др Марија Јелић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова биће публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-145-7

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 7.12.2020. године, Одлуком бр. 3/193 од 8.12.2020. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Програмски одбор:

- Проф. др Александар Југовић
- Доц. др Милосав Адамовић
- Доц. др Ивана Арсенић
- Доц. др Мирјана Ђорђевић
- Доц. др Тамара Ковачевић
- Доц. др Татјана Ментус
- Доц. др Ксенија Станимиров

Организациони одбор:

- Доц. др Наташа Буха
- Доц. др Миа Шешум
- Асс. др Бојана Дрљан
- Асс. др Божидар Филиповић
- Асс. Вера Петровић
- Невена Јаковљевић, сарадник у настави
- Дуња Стекић, сарадник у настави

ИЗВОРИ ИНФОРМИСАЊА О РЕПРОДУКТИВНОМ ЗДРАВЉУ ОСОБА СА ОШТЕЋЕЊЕМ ВИДА И ОСОБА БЕЗ ОШТЕЋЕЊА ВИДА

Дуња СТЕКИЋ, Бранка ЈАБЛАН, Ксенија СТАНИМИРОВ, Ирена СТОЈКОВИЋ
Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију,
Београд

Апстракт

Брига о репродуктивном здрављу омогућава рађање здравог потомства, спречавање обољења с високом стопом морталитета и део је личне одговорности за сопствено здравље. Особе са оштећењем вида могу имати тешкоћа са стицањем знања о овом домену здравља. Циљ рада је био утврдити изворе информисања о репродуктивном здрављу код особа са оштећењем вида и особа без оштећења вида, и проверавање полних разлика у вези с поменутиим изворима. Истраживањем је обухваћено 50 испитаника са оштећењем вида и 50 испитаника без оштећења вида уједначених према полу и узрасту.

Утврђено је да је мајка најважнији извор информисања, а према учесталости се издваја и одговор наставник, док су лекари најређе навођени. Статистички значајне разлике ($\chi^2(1) = 4,332$, $p = 0,037$) између подузорака јављају се само код одговора отац, а условљене су разликама у одговорима испитаница ($\chi^2(1) = 5,472$, $p = 0,019$). Жене без оштећења вида не наводе оца као извор информисања, док је 17,2% жена са оштећењем вида навело да је отац извор информисања. Мајка је једнако заступљен извор информисања код жена из оба подузорка, док је овај одговор код мушкараца са оштећењем вида знатно мање заступљен у односу на мушкараце без оштећења вида. Лекаре је навело 6,9% жена типичног развоја, док је код жена и мушкараца са оштећењем вида и мушкараца типичног развоја овај одговор слично заступљен (око 14%).

Кључне речи: репродуктивно здравље, особе са оштећењем вида, извори информисања, полне разлике

УВОД

Репродуктивно здравље (РЗ) је важно како за особе типичног развоја, тако и за особе са оштећењем вида (ОВ). Осим здравственог аспекта који је фокусиран на значај вођења рачуна о репродуктивном тракту и спречавање морталитета

услед различитих обољења, истичу се они аспекти који се баве унапређењем репродуктивног потенцијала становништва, подизањем здравствено-сексолошке културе особа и здравог начина живота као личне одговорности за сопствено здравље (Rašević, 2006). Постоји много начина да се очува РЗ, али неки од најбитнијих

су одговорност појединца, тј. одговорно понашање, доступност информација и стечено знање (Radovanović, Radovanović i Antić, 2010), док Милошевић (2018) истиче и значај благовремене едукације, уз промену ставова у вези са избегавањем ризичног понашања које може негативно утицати на здравље у целини.

РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЉЕ

Светска здравствена организација дефинише репродуктивно здравље као стање физичког, менталног и социјалног благостања у свим питањима која се односе на репродуктивни систем, његове функције и процесе (World Health Organization, 2020). Репродуктивно здравље одређује знатан број чинилаца који су повезани са општим здрављем особе, али и ширим окружењем, породицом и условима у којима појединац живи. Као предиктори добре заштите РЗ најчешће се наводе ниво културе окружења, материјални положај породице, задовољство животом, одмор, заступљеност фактора ризика, вредновање здравља, став о личној одговорности у вези са здрављем и поверење у лекаре (Миљковић и сар., 2010). Брига о овом здравственом домену укључује знања и могућности за одговоран, сигуран и задовољавајући сексуални живот, родитељство, здраво потомство и слободу људи да самостално одлучују о томе, затим право на информисаност и доступност ефикасних контрацептивних средстава, заштиту од сексуалног насиља, доступност одговарајућих здравствених служби и коришћење њихових услуга (Светска здравствена организација, 2006, према Glasier, Gülmezoglu, Schmid, Moreno, & Van Look, 2006; Radulović i sar., 2014; Sekondo, 2017). С обзиром на

то да сваке године од полно преносивих болести оболи више од 400 милиона одраслих људи (Dabo, Malatestinić, Janković, Wolf Malović i Kosanović, 2008), за ширење знања и информисање о очувању овог домена здравља младих у свету су развијени различити едукативни програми (Stanković, 2002). Ови програми су базирани на јачању позитивних особина личности, усвајању комуникационих и социјалних вештина, подстицању одговорног понашања, подизању свести и обавештености о РЗ, саветовању о планирању породице. Посебно се истиче значај разговора с младим особама о полно преносивим болестима, укључујући и АИДС (Milošević, 2018). Међутим, Србија још увек нема национални програм који се бави очувањем репродуктивног здравља и планирањем породице (Radulović i sar., 2014). Младима у нашој земљи су потребне системске и свеобухватне услуге информисања, едукације и подршке у области РЗ. Недовољно образовања, лоша информисаност, живот у руралним и изолованим крајевима значајно смањују могућност приступа информацијама и одређеним здравственим услугама (Korać-Mandić i Novaković, 2008) што може имати за последицу негативне ефекте по репродуктивно здравље.

РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЉЕ И ОСОБЕ СА ОШТЕЋЕЊЕМ ВИДА

Историјски гледано, особама са сметњама у развоју, па и особама са оштећењем вида, порицано је право на заштиту сексуално-репродуктивног здравља (Ortoleva & Lewis, 2012, према Obasi et al., 2019), убрајајући у то и право на брак, потомство и сексуалне односе. Сматрано је да овај део популације асексуалан и да због

тога нема потребе за информисањем и едукацијом о овој теми. Међутим, особе са сметњама у развоју су сексуална бића и заслужују једнака права на сексуални живот, контролу над сопственим изборима и стицање квалитетних партнерских веза кроз живот. У вези с тим, особама из ове популације потребна је одређена база знања која би обухватила сексуална права, сексуални идентитет и понашање, као и начине заштите сопственог репродуктивног здравља. Све наведено могло би се постићи обезбеђивањем приступа квалитетном сексуалном образовању (Shah, 2017). Информације о сексуално-репродуктивном здрављу омогућавају да млади са сметњама у развоју постану свесни своје сексуалности, да доносе исправне одлуке и тиме избегну ризично сексуално понашање које може имати негативне последице по опште здравље (Obasi et al., 2019).

Иако су приметни помаци у погледу положаја особа са сметњама у развоју у друштву, још увек је потребно активно радити на њиховој социјалној партиципацији. Уочена је појава да се особе са ОВ посматрају као осетљива група. Највећи разлог за то су уверења других особа да они не могу да буду самостални и игнорисање слободног одлучивања о питањима везаним за ову тему, а не због самог присуства ОВ (Aval, Rabieeroog, Avval, & Atefeh, 2019).

Број студија које се баве сексуално-репродуктивним здрављем особа са ОВ је врло оскудан (Duckett & Pratt, 2001; Saulo, Walakira, & Darj, 2012). Углавном је проучавано РЗ особа женског пола, док ниједно истраживање о РЗ особа са ОВ мушког пола није пронађено. Утврђено је да је младима са ОВ, без обзира на пол, потребно више информација о романтичним везама, контрацепцији и свим врстама

сексуалног контакта (Duh, 2000). Ризик од појаве полно преносивих болести већи је код особа са ОВ него код особа из опште популације. Разлог томе су непотпуне и / или погрешне информације о РЗ, нарочито у погледу врста полно преносивих болести, начину преношења и заштите од истих (Groce, 2003; Cavalcante, Oliveira, Almeida, Reboças, & Pagliuca, 2015, према Aval et al., 2019). Вајлд и сарадници (Wild, Kelly, Blackburn, & Ryan, 2014) су дошли до закључка да особе са ОВ не добијају релевантне информације о секундарним полним карактеристикама, односно разликама између тела мушкарца и жене, јер се стицање оваквих знања углавном заснива на визуелним представама.

Према истраживању које су реализовали Џоши и Џоши (Joshi & Joshi, 2019), девојке са ОВ о менструалној хигијени најчешће уче од мајки, од њих добијају највише информација, следе вршњаци, а најређе се информишу од наставника. Међутим, могу се наћи и подаци да девојке са ОВ о овој теми највише информација добијају путем масовних медија (Abd Elmegaly, Attia, & Mossa Soliman, 2019)

Када је реч о информисању особа са ОВ о РЗ у нашој земљи, није нам познато да постоје истраживачки подаци који су у фокусу имали поменућу тему. Стога је предмет овог истраживања био усмерен ка утврђивању извора информисања особа са оштећењем вида о репродуктивном здрављу.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ рада

Овај рад представља део ширег истраживања које је имало за циљ утврђивање знања о репродуктивном здрављу особа са оштећењем вида и њиховог мишљења о приступачности здравствених услуга и установа. За потребе овог рада издвојен је део података у сврху утврђивања најчешћих извора информисања особа са оштећењем вида о поменутом домену здравља.

Основни циљ рада био је утврђивање извора информисања о репродуктивном здрављу особа са оштећењем вида и без њега, уз проверавање полних разлика у вези с поменутих изворима. Додатно, желели смо да утврдимо за које изворе информација о репродуктивном здрављу особе са оштећењем вида сматрају да би требало да им буду доступније.

Инструменти за прикупљање података

За прикупљање социодемографских података коришћен је општи упитник. За процену информисаности о РЗ коришћен је део Илустративног упитника за испитанике – анкета за младе (*Illustrative Questionnaire for Interview-Surveys with Young People*; Cleland, 2001). Овим упитником се, кроз питања груписана у домине (Информисање о РЗ, Полно преносиве болести, Заштита од њих и Употреба кондома, Мишљење о приступачности здравствених установа и услуга), испитује знање о РЗ. Испитаници су имали могућност да рангирају изворе информација од најважнијег ка најмање важном, док су

као одговор на питање везано за то који извори информисања треба да им буду доступнији бирали само један од понуђених одговора.

Узорак и процедура испитивања

Узорак је чинило 100 испитаника (42 мушкарца и 58 жена; узраста од 20 до 40 година) подељених у два подузорка (50 особа са ОВ и 50 особа без ОВ), међусобно уједначених према полу и узрасту. Испитивање је спроведено онлајн (преко Google forms платформе) током маја 2020. године на територији Републике Србије. Испитаници су давали усмену сагласност за учествовање у истраживању, а затим су упитник попуњавали анонимно.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У Табели 1 приказана је процентуална заступљеност одговора о најважнијим изворима информација о РЗ према мишљењу испитаника. У упитнику је био понуђен и одговор брат / сестра, али је због ниске учесталости навођења он искључен из даље анализе.

Табела 1. Најважнији извори информација о репродуктивном здрављу

	Особе са ОВ	Особе без ОВ
	Заступљеност одговора	Заступљеност одговора
Наставник	16,7%	13,9%
Мајка	22,6%	31,9%
Отац	11,9%	4,2%
Пријатељи	11,9%	6,9%
Лекари	8,3%	6,9%
Штампани медији	10,7%	19,4%
Филмови	2,4%	4,2%
Интернет	13,1%	12,5%

На основу резултата истраживања, одговор мајка се издвојио као најзаступљенији извор информација о РЗ код испитиваних подузорака (22,6% особа са ОВ и 31,9% особа без ОВ). Следи одговор наставник (16,7% код особа са ОВ и 13,9% код особа без ОВ). Код испитаника са ОВ су, као извор информација о РЗ, интернет извори, пријатељи и отац заступљени у сличном проценту (између 11,9% и 13,1%). За разлику од испитаника са ОВ којима пријатељи представљају значајан извор информација (11,9% одговора), за особе без ОВ су штампани медији који су

заступљени у значајном проценту (19,4%). Сви други одговори (лекари, филмови) су били заступљени у малој мери.

У даљој анализи, резултати ове две групе испитаника су поређени и утврђено је да се статистички значајне разлике у вези са извором информација о РЗ јављају само у случају одговора отац ($\chi^2(1) = 4,332$, $p = 0,037$). Наиме, особе са ОВ у већој мери наводе да им је и отац битан извор информација о овом домену здравља.

У Табели 2 је приказана полна расподела одговора испитаника о најважнијим изворима информација о РЗ.

Табела 2. Извори информисања о репродуктивном здрављу – дистрибуција одговора мушкараца и жена са оштећењем вида и без њега

	Особе са ОВ		Особе без ОВ	
	Пол		Пол	
	М	Ж	М	Ж
	Заступљеност одговора	Заступљеност одговора	Заступљеност одговора	Заступљеност одговора
Наставник	19,0%	34,5%	23,8%	17,2%
Мајка	14,3%	55,2%	33,3%	55,2%
Отац	23,8%	17,2%	14,3%	0,0%
Пријатељи	19,0%	20,7%	4,8%	13,8%
Лекари	14,3%	13,8%	14,3%	6,9%
Штампани медији	4,8%	27,6%	19,0%	34,5%
Филмови	9,5%	0,0%	0,0%	10,3%
Интернет	23,8%	20,7%	23,8%	13,8%

Када се осврнемо на дистрибуцију одговора испитаника, приметно је да су мајку као извор информација о РЗ најчешће наводиле особе женског пола са ОВ и без њега и то једнако заступљено (55,2% испитаница). Међутим, код испитаника мушког пола заступљеност одговора мајка није уједначена. Тачније, процентуално више мушкараца без ОВ (33,3%) је наводило мајку у односу на мушкарце са ОВ (14,3%). Када је у питању одговор отац, ситуација је супротна. За 23,8% мушкараца са ОВ отац је значајан извор информација о РЗ, док је то случај код 14,3% мушкараца

без ОВ. Интересантан је податак да ниједна испитаница без ОВ није навела оца као извор информација о РЗ, за разлику од испитаница са ОВ које су поменути одговор дале у 17,2% случајева. То потврђују и статистички значајне разлике уочене на одговору отац између жена из два подзорка ($\chi^2(1) = 5,472$, $p = 0,019$).

Одговор наставник је најучесталији код жена са ОВ (34,5%), односно два пута је чешћи него код жена без ОВ (17,2%). Заступљеност одговора наставник код мушкараца са ОВ и без њега је слична (19% : 23,8%).

Одговор лекари је слично заступљен код свих испитиваних подузорака (око 14%), осим када су у питању женске особе без ОВ где је само 6,9% њих навело овај извор информација о РЗ. Жене без ОВ чак чешће наводе филмове, него што у контексту информисања о РЗ помињу лекаре. Интернет је слично заступљен у свим испитиваним узорцима (између 20,7% и 23,8%), осим што жене без ОВ интернет у ове сврхе користе у нешто мањој мери (13,8%). Када су у питању књиге и новине, приметно је да у односу на све друге испитиване подузорке, мушкарци са ОВ ретко користе штампане медије као извор информација о РЗ (само 4,8% њих).

У Табели 3 приказано је мишљење особа са ОВ о томе који извори информација о РЗ би требало да им буду доступнији.

Табела 3. Извори информација о репродуктивном здрављу за које особе са оштећењем вида сматрају да треба да им буду доступнији

Особа са ОВ	
Заступљеност одговора	
Књиге	14,0
Брошуре	12,0
Интернет садржаји	2,0
Предавања	20,0
Све понуђено	52,0

Највећи број особа са ОВ, и то нешто више од половине, сматра да би требало повећати доступност свих извора информација, конкретно књига, брошура, интернет садржаја и предавања. Као одговор су се издвојила и предавања за које 20% испитаника са ОВ сматра да би требало да буду доступнија. Књиге и брошуре су слично заступљене (14% и 12%). Занемарљив проценат испитаника наводи да је потребно повећати доступност интернет садржаја.

ДИСКУСИЈА

Млади су подложни различитим утицајима ужег и ширег социјалног окружења које, у мањој или већој мери, утиче на њихова знања, ставове и понашање у области сексуалности и репродукције. Због тога су доступност информација и информисаност важни предуслови за вођење савесног и здравог репродуктивног и сексуалног живота (Sedlecki, 2001). Истраживања указују на то да младе особе без оштећења вида на различите начине долазе до информација о репродуктивном и сексуалном здрављу: најчешће путем средстава јавног информисања, интернета, од блиских пријатеља (Antić, Radovanović, Antić i Šuman, 2011), преко друштвених мрежа попут Фејсбука (Radulović i sar., 2014), од здравствених радника, наставника и родитеља (Oni, Prinsloo, Nortje, & Joubert, 2005). За разлику од њих, млађе одрасле особе са оштећењем вида могу се сусрести с потешкоћама при покушају да самостално приступе информацијама. Наиме, чињеница је да је највећи број информација из окружења такав да је погодан за перципирање визуелним путем. Самим тим, конкретно унапређивање знања о РЗ (нпр. познавање анатомије женских полних органа, знања о одржавању менструалне хигијене...) у случају постојања ОВ може бити отежано. Стога је потребно размотрити могућност креирања помагала и модела у циљу унапређења знања о РЗ код особа са ОВ.

Проверавањем мишљења испитаника са ОВ о доступности информација о РЗ утврђено је да више од 50% њих сматра да би доступност свих расположивих извора – књига, брошура, интернета, предавања требало да буде већа, уз напомену да мали број (само 2%) сматра да треба повећати

доступност интернет садржаја. С тим у вези, структуром примењеног упитника испитивана је и заступљеност штампаних медија, филмова и интернета као извора информација о РЗ. Посматрано појединачно, интернет је високо заступљен одговор код свих испитаника, нарочито код мушкараца, што је у складу са општим трендом учесталог коришћења технологија и потврђује претходни налаз да су интернет садржаји и уједно велики извор података садржан у њима, доступни и особама са ОВ. С друге стране, штампани извори информација су, очекивано, заступљенији у популацији особа без ОВ. Међутим, уколико се сви претходно наведени извори информација посматрају заједно, као медији, тако обједињени представљају други најчешће коришћен извор информација о РЗ код свих особа, без обзира на постојање ОВ. Проверавањем полних разлика показало се да су жене, без обзира на то постоји ли ОВ или не, чешће наводиле медије (штампани медији, филмови, интернет) као извор информисања (жене са ОВ 48,3%, жене без ОВ 58,6%) у односу на мушкараце, што је сагласно са студијом Абд Елмегалија и сарадника (Abd Elmegaly et al., 2019) који су закључили да се девојке са ОВ о менструалном циклусу и хигијени највише информишу путем медија.

Даљом анализом одговора о најчешћим изворима информација о РЗ код млађих одраслих особа са ОВ и без њега утврђено је да особе са ОВ као важне изворе информација на тему сексуално-репродуктивног здравља наводе родитеље, и то на првом месту мајку (22,6%), па оца (11,9%), што је у складу са истраживањем Духа (Duh, 2000) у којем је родитеље као један од најзначајних извора информисања о РЗ навела скоро трећина испитаника са ОВ. Мајку као извор информација су

процентуално једнако наводиле жене без обзира на то да ли имају ОВ или не (55,2%), док су је мушкарци, очекивано, ређе истицали као извор информација о РЗ. При том, мушкарци без ОВ су мајку наводили скоро два пута чешће (33,3%), у односу на мушкараце са ОВ (14,3%). Тренд одговора може да укаже на то да жене имају приснији однос с мајкама.

Што се тиче оца, уочено је да га особе са ОВ у већој мери посматрају као важан извор информација о овом домену здравља у односу на особе без ОВ. Посебно изненађује податак да жене са ОВ у значајној мери наводе оца као извор информација у односу на жене без ОВ. Наиме, ниједна жена без ОВ није дала овај одговор, за разлику од 17,2% жена са ОВ. Претходно запажено наводи на размишљање: зашто се близак однос са оцем у вези са РЗ јавља и код мушкараца и жена са ОВ, док то није случај код особа без ОВ? Иако не постоји информација о породици тј. да ли су испитаници одрасли у потпуној или непотпуној породици са оцем или са мајком, та недостајућа варијабла би могла да објасни добијене резултате.

У овом истраживању издвојио се и одговор наставник, као високо заступљен код свих испитаника. Поменути одговор су чешће давале жене са ОВ него жене без ОВ. Сличан тренд постоји и у истраживању које је спровео Дух (Duh, 2000), где је скоро 40% испитаних адолесцената са ОВ навело наставнике као значајан извор информисања о РЗ.

Утицај пријатеља као извора информација о РЗ није занемарљив, нарочито за особе са ОВ. Сагледавањем полних разлика у одговорима запажа се да информације о РЗ од пријатеља ретко траже мушкарци без ОВ, за разлику од свих других група испитаника.

Резултати истраживања скрећу пажњу на чињеницу да су сви испитаници ретко наводили лекаре као извор информација о РЗ, при чему је код мушкараца из оба подузорка и код жена са ОВ овај одговор заступљен слично, око 14%, док код жена без ОВ тај проценат износи само 6,9%. Могуће је да млађе особе не посећују саветовалишта за младе која се баве репродуктивним здрављем или сматрају да о овој теми могу да се информишу из других извора. Ово питање остаје отворено за даља истраживања.

ЗАКЉУЧАК

На основу резултата истраживања можемо истаћи да за млађе одрасле особе са ОВ родитељи, а нарочито мајка, представљају најважнији извор информација. Ипак, поставља се питање њихове компетентности и спремности да слепим и слабовидим особама очигледно приближе неопходне информације. У том смислу, могућност самосталног приступа одређеним информацијама путем медија је свакако веома привлачна, због чега се штампани и визуелни медији, а нарочито интернет, издвајају као значајан извор информација за особе са ОВ. Међутим, поузданост оваквог информисања је свакако под великим знаком питања. Наставници су на трећем месту по значају, нарочито за жене са ОВ. Наставници одређених предмета свакако могу бити релевантан извор информација, међутим за то је потребно да постоје одговарајући садржаји наставних програма. Одговор пријатељи захтева додатне анализе, будући да није проверавано да ли су питању особе са ОВ или без ОВ. Оно што највише забрињава је чињеница да су лекари најређе навођен извор информација, како за особе са ОВ, тако и за особе

без ОВ, нарочито жене. Ово може да укаже на то да у нашој средини младе одрасле особе не сматрају да су стручна лица из саветовалишта за репродуктивно здравље значајан извор информација на ову тему.

ЛИТЕРАТУРА

- Abd Elmegaly, H., Attia, A., & Mossa Soliman, S. (2019). Effect of health educational program for females blinded adolescents students regarding reproductive health. *Egyptian Journal of Health Care*, 10(1), 117-132. doi: 10.21608/EJHC.2019.28780
- Aval, Z. O., Rabieepoor, S., Avval, J. O., & Atefeh, Y. A. S. (2019). The effect of education on blind women's empowerment in reproductive health: a quasi-experimental survey. *Maedica*, 14(2), 121. doi: 10.26574/maedica.2019.14.2.121
- Antić, L., Radovanović, D., Antić, D., i Šuman, T. (2011). Stavovi mladih o planiranju porodice. *PONS-medicinski časopis*, 8, 57-61.
- Glasier, A., Gülmezoglu, A. M., Schmid, G. P., Moreno, C. G., & Van Look, P. F. (2006). Sexual and reproductive health: a matter of life and death. *The Lancet*, 368(9547), 1595-1607. doi: 10.1016/S0140-6736(06)69478-6
- Dabo, J., Malatestinić, Đ., Janković, S., Bolf Malović, M., i Kosanović, V. (2008). Zaštita reproduktivnog zdravlja mladih-modeli prevencije. *Medicina Fluminensis: Medicina Fluminensis*, 44(1), 72-79.
- Duckett, P.S., & Pratt, R. (2001). The researched opinions on research: Visually impaired people and visual impairment research. *Disability & Society*, 16(6), 815-835. doi: 10.1080/09687590120083976
- Duh, J. (2000). Sexual knowledge of Taiwanese adolescents with and without visual impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 94(6), 385-395. doi: 10.1177/0145482X0009400604

- Joshi, P. G., & Joshi, G. A. (2019). Study of the sexual and reproductive health of young women with visual impairment. *International Journal of Reproduction, Contraception, Obstetrics and Gynecology*, 8(12), 4926-4929. doi: 10.18203/2320-1770.ijrcog20195346
- Korać-Mandić, D., Novaković, M. (2008) *Inicijativa za reproduktivno zdravlje mladih – finalni izveštaj* Презенто 25. октобра 2020. ca <http://nshc.org.rs/wp-content/uploads/2020/11/Inicijativa-za-reproduktivno-zdravlje-mladih-1.pdf>
- Miljković, S., Đokić, D., Đukić-Dejanović, S., Grbić, G., Mitrašinović, D., Radosavljević-Svetozarević, J., & Višnjić, A. (2010). Činioci koji određuju najznačajnije odlike reproduktivnog zdravlja. *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*, 138(11-12), 737-745. doi: 10.2298/SARH1012737M
- Milošević, J. (2018). Reproductivno zdravlje mladih u Srbiji – analiza stanja sa preporukama. *Beogradska defektološka škola*, 24(1), 101-125.
- Obasi, M., Manortey, S., Kyei, K. A., Addo, M. K., Talboys, S., Gay, L., & Baiden, F. (2019). Sexual and reproductive health of adolescents in schools for people with disabilities. *The Pan African Medical Journal*, 33. doi: 10.11604/pamj.2019.33.299.18546
- Oni, T. E., Prinsloo, E. A. M., Nortje, J. D., & Joubert, G. (2005). High school students' attitudes, practices and knowledge of contraception in Jozini, KwaZulu-Natal. *South African Family Practice*, 47(6), 54-57. doi: 10.1080/20786204.2005.10873247
- Radovanović, D., Radovanović, G., & Antić, L. (2010). Promocija zdravlja – sveobuhvatni pristup ka unapređenju zdravlja pojedinca i populacije. *PONS Medicinski časopis*, 7, 161-6.
- Radulović, O., Babić, S., Veljković, M., Stefanović, A., Šagrić, Č., & Bulatović, K. (2014). Reproductive health of youth in the world and Serbia. *Scientific Journal of the Faculty of Medicine in Niš*, 31(4), 219-224. doi: 10.2478/afmnai-2014-0027
- Rašević, M. (2006). Education for the protection of young people's reproductive health. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 38(2), 472-485. doi: 10.2298/ZIPI0602472R
- Saulo, B., Walakira, E., & Darj, E. (2012). Access to healthcare for disabled persons. How are blind people reached by HIV services? *Sexual & Reproductive Healthcare*, 3(1), 49-53. doi: 10.1016/j.srhc.2011.12.004
- Sedlecki, K. (2001). Ponašanje i stavovi adolescenata relevantnih za reproduktivno zdravlje. *Stanovništvo*, 39(1-4), 91-117. doi: 10.2298/STNV0104091S
- Sekondo, D. (2017). *Zaštita reproduktivnog zdravlja adolescentske populacije*. [završni rad, Sveučilište u Dubrovniku, Odjel za stručne studije]. <https://repositorij.unidu.hr/islandora/object/unidu%3A427/datastream/PDF/view>.
- Shah, S. (2017). Disabled people are sexual citizens too: supporting sexual identity, well-being, and safety for disabled young people. *Frontiers in Education*, 2(46). doi: 10.3389/educ.2017.00046
- Stanković, B. (2002). Novi morbiditet mladih. *Stanovništvo*, 40(1-4), 53-76.
- Cavalcante, L. D. W., Oliveira, G. O. B., Almeida, P. C. D., Rebouças, C. B. D. A., & Pagliuca, L. M. F. (2015). Assistive technology for visually impaired women for use of the female condom: a validation study. *Revista da Escola de Enfermagem da USP*, 49(1), 14-21. doi: 10.1590/S0080-623420150000100002
- Cleland, J. (2001). *Illustrative Questionnaire for Interview - Surveys with Young People*. Презенто 10. марта 2020., ca <https://www.who.int/reproductivehealth/topics/adolescence/questionnaire.pdf?ua=1>.
- Wild, T. A., Kelly, S. M., Blackburn, M. V., & Ryan, C. L. (2014). Adults with visual impairments report on their sex education experiences. *Journal of*

Blindness Innovation & Research, 4(2). doi: 10.5241/4-42

World Health Organization. (2020, НОВЕМБАР 14). <https://www.who.int/westernpacific/health-topics/reproductive-health>.

SOURCES OF INFORMATION ON REPRODUCTIVE HEALTH OF PERSONS WITH VISUAL IMPAIRMENT AND PERSONS WITHOUT VISUAL IMPAIRMENT

Dunja Stekić, Branka Jablan, Ksenija Stanimirov, Irena Stojković
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade

Abstract

Reproductive health care enables the birth of healthy offspring, the prevention of diseases with a high mortality rate and is a part of personal responsibility for one's own health. People with visual impairment may have difficulty gaining knowledge about this health domain. The goal of this paper was to determine the information sources on the reproductive health of persons with visual impairment and without it, and to verify gender differences in relation to these sources. The research includes 50 respondents with visual impairment and 50 respondents without visual impairment, equal in gender and age.

It was found that is the most important source of information is the mother, and according to the frequency, the answer teacher also stands out, while doctors are the least frequently mentioned. Statistically significant differences ($\chi^2(1) = 4.332, p = 0.037$) between subsamples occur only if the answer is father, and there are due to differences in the answers of the respondents ($\chi^2(1) = 5.472, p = 0.019$). Women without visual impairment don't mention the

father as source of information, while 17.2% women with visual impairment was mentioned the father as source information. The answer mother is equally represented information source in female respondents from both subsamples, while this answer is significantly less represented in the group of males with visual impairment in compare with men without visual impairment. Only 6.9% of women without visual impairment mentioned doctors, while at women and men with visual impairment and men without visual impairment this answer was similarly represented (about 14%).

Keywords: *reproductive health, people with visual impairment, sources of information, gender differences*